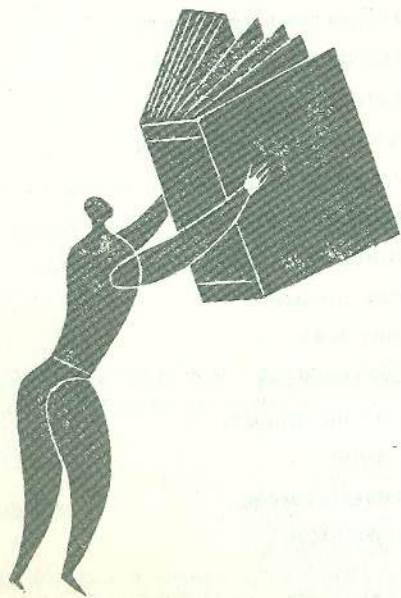

<i>Розділ 25</i>	Словники	171
<i>Розділ 26</i>	Етимологія	177
<i>Розділ 27</i>	Топоніми	183
<i>Розділ 28</i>	Антропоніми	191
<i>Розділ 29</i>	Електронна революція	198
<i>Розділ 30</i>	Текстові повідомлення	205
<i>Розділ 31</i>	Мова як гра	213
<i>Розділ 32</i>	Навіщо використовувати мову?	220
<i>Розділ 33</i>	Мова для почуттів	228
<i>Розділ 34</i>	Політкоректність	234
<i>Розділ 35</i>	Мова в літературі	240
<i>Розділ 36</i>	Як виробити стиль	247
<i>Розділ 37</i>	Мова як складна система	253
<i>Розділ 38</i>	Лінгвістика	259
<i>Розділ 39</i>	Прикладна лінгвістика	264
<i>Розділ 40</i>	<i>Ваш мовний світ</i>	270

Розділ 1

Як розмовляють з малюками

Нколи ми виробляємо з мовою всілякі кумедні речі. Найкумедніше трапляється, коли ми опиняємося перед новонародженою дитинкою. Що ж ми робимо?

Говоримо до неї.

Ми можемо сказати «Привіт», або «Як тебе звати?», або «Яке ж гарненьке!» тощо.

Чому ми це робимо? Немовля, звісно, розмовляти ще не навчилося. Воно ніяк не здатне зрозуміти бодай слово зі сказаного. Але ми однак говоримо так, ніби воно нас розуміє.

Мами немовлят зазвичай першими починають з ними такі бесіди. Ось реальний приклад, аудіозапис буквально через лічені хвилини після народження дитини:

Ой ти ж моє гарнюне, гарнюне моє, гарнюне, таке вже гарнюне...
привіт-привіт... а хто ж тут такий гарний!..

І так тривало ще досить довго, і весь цей час мама голубила своє новонароджене щастя. Немовля тим часом і бровою не вело. Воно перестало плакати й заплющило оченята. Може, навіть

А тепер подумаймо про це з погляду новонародженого. Ось ти щойно з'явився на світ, і навколо відбувається стільки всього різного. Народження теж процедура не з найприємніших, і ти вже добряче попоплакав. Але тепер ніби все вже владналося. Тобі тепло, затишно, і хтось до тебе говорить — всілякі нісенітниці, ну то й що? Чи не варто поглянути, хто це? Якщо ти почувеш «Це лікарня. Отам акушерка. Ось ліжко», сказане буденним, рівним тоном, то цілком можеш подумати, що цей новий світ нудний до смерті, тож краще вже було б повернутися туди, звідки ти прийшов. Але якщо пролунає «Ой ти ж мое гарнунце», мелодійно проспіване з високої ноти до низької, та ще й кілька разів повторене, то, хтозна, може, цей новий світ усе-таки буде цікавим! Може, варто розплющити очі й подивитися: ого, які цікаві уста! То хто ж це? Гм, а вона мила!

Лебедіння — один зі способів для матері та інших людей створити міцний зв'язок із дитям. І воно закладає підвалини для розвитку мови. Промовляючи так до немовлят, ми несвідомо починаємо навчати їх рідної мови — чи мов, якщо дитина народилася в сім'ї, де розмовляють більше ніж однією мовою. Повторюючи речення і привертаючи до них увагу, ми запускаємо процес вивчення мови. Починаючи вивчати іноземну мову, людина знає, що їй потрібно, аби вимовити перші слова. Їй потрібно почути, як вони вимовляються, раз за разом, голосно й чітко. І вимовити їх має хтось, хто на цьому знається. Те саме і з немовлятами. Якщо вони чувають ті самі звуки, слова і словосполучення раз за разом, то незабаром навчаться й мови.

Але як швидко настає оце «незабаром»? Скільки часу потрібно немовлятам, щоб навчитися говорити? І що саме з рідної мови вони засвоять найперше?

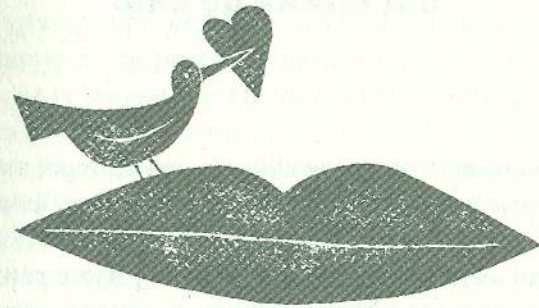
Немовлята, папуги і гулі

Ми можемо лебедіти до немовлят. Але бувають іще два випадки, коли ми вдаємося до лебедіння.

Один із них — коли ми говоримо до тварин. Якщо уважно послухаємо, як хтось розмовляє з домашніми улюбленцями, то це дуже

нагадає нам «розмови» з немовлятами. А часом це може видатися ще дивнішим. Люди ж навіть не усвідомлюють, що таке витворяють. Колись я записав, як моя мама розмовляла з папужкою, а тоді дав їй прослухати запис. Вона ніяк не могла повірити, що її голос може так чудернацько звучати. Але папужка так не вважав.

А який же інший випадок? Це коли ми дражнимо друзів і поводимося з ними як із малюками. Уявіть собі: ви набили гулю й хочете, щоб друг вам поспівчував. Але той вважає, що ви здійняли бучу на рівному місці. Ви йому показуєте забите місце: «Поглянь, отут болить». А він вам: «Ой-ой-ой, мамина бубоцька злобила собі вавоцьку!». Ясна річ, після цього він може перестати бути вашим другом!

Від крику до слів

Дуже цікаво слухати немовлят у перший рік життя й намагатися зрозуміти, що ж вони кажуть. Так можна багато дізнатися про мову.

І перше, що ми помічаємо, слухаючи їх у дуже ранньому віці — скажімо, близько місяця, — це те, що звуки, які вони видають, геть не схожі на мову. Немовлята не говорять. Вони просто подають голос, користуються ним, щоб повідомити про якісь найелементарніші потреби.

Переважно ми називаємо це просто «криком». Але ці крики не всі однакові. Якщо немовля голодне, крик голоду інколи може звучати якось так:

у у у у
а а а а
а а а а
а а а а

Кожне «уа» досить коротке, відділене від наступного невеличкою паузою.

Якщо ж у дитини щось болить, різницю чути відразу.

Тепер плач лунає якось так:

у
а
а у
а а
а а у
а а а у
а а а а
а а а а

Крик болю починається на високій ноті й дуже гучно, наступний крик уже трохи коротший і нижчий, а подальші ще коротші й починаються ще нижче. Якщо дитину взяти на руки і приголубити, плач ущухне. Якщо ні, все повторюється знову, аж поки хтось підійде й заспокоїть її.

А якщо малюк задоволений? Тоді чуємо гортанні звуки, тихіші й спокійніші, більше схожі на булькання. Їх інколи називають «криками задоволення».

Але от питання. Якби ми не бачили дитину, а тільки чули її плач, то чи могли б визначити, яку мову вона «вчить»? Англійською, французькою чи китайською звучать її крики? Відповідь — ні. У цьому віці діти в усьому світі звучать однаково. Науковці довели це експериментально. Вони записували крики голоду, болю й задоволення немовлят у різних частинах світу, перемішували ці записи і просили слухачів розсортувати їх. «Чи можна визначити, де англійське немовля?» Ні. «А французьке?» Ні. «А китайське?» Ні. Це неможливо.

Але вже за рік ті самі немовлята звучатимуть чітко англійською, французькою чи китайською. До того часу вони вже навіть братимуться вимовляти окремі слова. То коли ж ми починаємо чути звуки рідної мови в дитячому лепеті? Простежмо за немовлям у перший рік життя — і побачимо.

Приблизно до трьох місяців ми не помітимо особливих змін у дитячих криках. А потім почнемо чути щось новеньке. Ми це ще й побачимо. Побачимо, як немовля ворухить вустами й подає